

ЧЕТТИЛМАРНИ ЎҚИТИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

Республика илмий–амалий
КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛАРИ

Ушбу тўплам Ўзбекистон Республикаси биринчи президенти И.А.Каримовнинг 2012 йил 10 декабрдаги "Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПК-1875 сонли Қарори ижросига бағишланган бўлиб, унда узлуксиз таълим тизимида тилларни ўқитиш масалалари, чет тилларни ўқитишда инновацион технологияларнинг ўрни, чет тилларни ўқитишда хорижий тилларни ўрганиш муаммолари ва миллий маданиятимиз ривожига хорижий тилларнинг аҳамияти масалалари ҳар томонлама очиб берилган. Тўпламнинг асосий мақсади чет тилларни ўрганиш, ўзбек ва хорижий филологиянинг долзарб масалаларини ёритиш ҳамда улардаги хулосаларни оммалаштиришдан иборат.

Илмий анжуманининг дастурий кўмитаси

1. А.А. Тўлаганов университет ректори, раис
2. К.А. Самиев илмий ишлар бўйича проректор, раис муовини
3. А.А. Ҳайдаров филология факультети декани, аъзо
4. М.Н. Ҳикматова Факультетлараро чет тиллар кафедраси мудири, аъзо
5. Ў.Х. Мавлонова Факультетлараро чет тиллар кафедраси катта ўқитувчиси, котиба
6. О.О. Бобокалонов Факультетлараро чет тиллар кафедраси ўқитувчиси, аъзо
7. Н.М. Шукурова Факультетлараро чет тиллар кафедраси ўқитувчиси, аъзо
8. Н.А. Кадирова Факультетлараро чет тиллар кафедраси ўқитувчиси, аъзо.

Илмий анжуманининг ташкилий кўмитаси

1. К.А. Самиев илмий ишлар бўйича проректор, раис
2. А.А. Ҳайдаров филология факультети декани, раис муовини
3. О.Х. Рахимов Молия ва иқтисодиёт ишлари бўйича проректор, аъзо
4. Г.Т. Зарипов И ва ИПКТБ бўлими бошлиғи, аъзо
5. С.К. Қаххоров Ходимлар ва талабалар касаба уюшма кўмитаси раиси, аъзо
6. М.Н. Ҳикматова Факультетлараро чет тиллар кафедраси мудири, аъзо
7. Э.Б. Жумасев Факультетлараро чет тиллар кафедраси ўқитувчиси, аъзо
8. Л.А. Абдуллаева Факультетлараро чет тиллар кафедраси ўқитувчиси, аъзо
9. Д.Ш. Шарипова Факультетлараро чет тиллар кафедраси ўқитувчиси, аъзо
10. Г.Х. Ҳамдамова Факультетлараро чет тиллар кафедраси ўқитувчиси, аъзо
11. М.Р. Ниязова Факультетлараро чет тиллар кафедраси ўқитувчиси, аъзо
12. В.Т. Бобоева Факультетлараро чет тиллар кафедраси ўқитувчиси, аъзо.

Масъул муҳаррир:

М.Н.Ҳикматова, Факультетлараро чет тиллар кафедраси мудири, ф.ф.н., доцент

Такриччилар:

М.М.Жўраева, Филология фанлари доктори
З.И.Расулов, филология фанлари номзоди, доцент

Тўловчи ва нашрга тайёрловчи:

Ў.Х.Мавлонова, Факультетлараро чет тиллар кафедраси катта ўқитувчиси

Тўплам Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2017 йил 17 февралдаги "Вазирлик тизимидаги олий таълим ва илмий-тадқиқот муассасаларида 2017 йилда ўтказиладиган илмий анжуманлар режасини тасдиқлаш тўғрисида"ги 86-сонли буйруғига асосан нашрга тавсия этилди.

Тўпламда нашр этилган мақолалардаги маълумотларнинг ҳаққонийлигига муаллифлар масъулдирлар.

III ШЎЪБА. НОФИЛОЛОГИК ЙЎНАЛИШЛАРДА ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎРГАНИШ МУАММОЛАРИ

ЧЕТ ТИЛИДА МАЛАКА ВА КЎНИКМАЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ

М.Н. Ҳикматова, БухДУ

Ҳозирги чет тилларини ўрганиш жараёни янада такомиллашган айни бир пайтда чет тилини ўқитишнинг мазмуни талабаларнинг оғзаки нутқ, ўқиш, ёзиш ва тинглаб тушуниш малака ва кўникмаларини ўстиришдан иборатдир. Оғзаки нутқ ва ўқиш шаклланадиган тематикани ҳисобга олмай, тил материали хусусиятини аниқлаш, шунингдек, малака ва кўникмаларни ошириш мураккаб ҳодисалардан ҳисобланади. Бу мақсадни амалга ошириш учун алоқа жараёнларининг таҳлилига мурожаат этамиз.

Тил ишоралари иштирокида амалга ошириладиган ҳар қандай тилдаги алоқа муайян ахборот, маълумот олиш ва бериш мақсадини кўзлайди, шунинг учун кўпгина моделлар ва сўзларни уларнинг мазмунига қараб, фикр юритилаётган мавзуга мувофиқлаштириб муайян гуруҳларга ажратиш мумкин [1]. Ўз она тилисида барча мавзуларга доир ахборот бериб, ахборот олиш ҳамма учун ҳам осон эмас, албатта. Киши алоқа олиб бора оладиган мавзуларнинг миқдори унинг ҳаётий тажрибаси, маълумоти, илмий даражаси, унвони кабиларга боғлиқ. Шунга кўра, чет тилида алоқа қилишга ўргатишда бу алоқа мавзуларини ҳисобга олмай бўлмайди. Бутун бир қатор ишоралар фақат муайян мавзуда алоқа қилишда қатнашиши, шунингдек, чет тилини ўрганишга ажратилган вақтнинг чекланганлиги ҳисобга олинadиган бўлса, бу ўқув фанини ўқитишда ўқиш олиб бориладиган мавзулар доирасини аниқ белгилаш зарурлиги аён бўлади. Айтилганлардан ўқитишнинг мазмунига оғзаки нутқ ва ўқиш мавзулари кириши кераклиги маълум бўлади.

Ўқиш ва эшитиб тушуниш малакалари айрим-айрим олинган тил ишораларида эмас, балки боғланган ёзма ва оғзаки нутқ намуналарида – ёзма ёки овоз ёзилган мавзуларда шаклланиши мумкин. Тажрибадан маълумки, матнларни танлаш ва уларнинг хусусияти ўқиш ёки эшитиб идрок этиш малакалари хусусиятига катта таъсир қилади. Буларнинг барчаси ёзма ёки овоз ёзилган матнларни ҳам ўқитиш мазмунининг таркибий қисми тарзида қарашга мажбур этади. Кези келганда шуни айтиш керакки, методика бўйича чиқарилган барча қўлланмаларнинг муаллифлари чет тили ўқитишнинг мана шу хусусиятига асосланиб, матнларни ўқитишнинг мазмунига киритмоқдалар [2].

Чет тили ўқитиш мазмунининг яна бир таркибий қисми миллий тилларда бўлмаган муайян тил тушунчаларидан иборатдир. Маълумки, турли тил тизимлари турличадир, уларда ҳар бир тилга хос бўлган грамматик ва лексик ҳодисалар мавжуд. Масалан, рус тилида барча мактабларда ўрганиладиган Ғарбий Европа тилларига хос бўлган артикль деган

грамматик ходиса ҳамда уни акс эттирадиган грамматик тушунчанинг ўзи йўқ.

Бу ходисани, унинг нутқда қўлланилишини ўрганиш жараёнида ўқувчиларда артикль ҳақида аниқ тасаввур шаклланади. Тил материалини ўрганиш жараёнида ўқувчиларда артикль ҳақида аниқ тасаввур шаклланади. Тил материалини ўрганиш жараёнида ўқувчида ўрганилаётган тилга хос бўлган қатор тушунчалар шаклланади. Ўқитиш мазмунини белгилаб олар эканмиз, табиийки, ўқувчиларда шаклланадиган тушунчаларни ҳам назарда тутишимиз керак бўлади. Айтилганлардан ўрганилаётган тилга хос бўлган, бироқ миллий она тилида бўлмаган муайян тушунчаларни ҳам ўқитиш мазмунига киритиш мақсадга мувофиқлиги аён бўлади.

Ўқитиш мазмунининг таркибий қисмларини аниқлагач, бу мазмунни танлашимиз зарур бўлади [3]. Методика тарихи мобайнида ўқитиш мазмунини танлаш масалалари умумий тарзда эмас, балки мазмуннинг баъзи қисмларига нисбатан, биринчи навбатда луғатга нисбатан ҳал этилганини ўқитиш қизиқарлидир, чунки ўқитиш мазмунининг ана шу қисмида тил ишоралари, айниқса кўп бўлади. XIX асрнинг охири XX асрда тилшуносликнинг барқ уриб ривожланиши муносабати билан чет тилини ўқитиш мазмунини танлаш муаммоси, айниқса, авж олди. XX асрда грамматик материал ва матнлар танлашга уриниб кўришлар содир бўлади. Ана шу даврда ўқитиш мазмунини танлашнинг баъзи умумий масалалари жумладан, “пассив” ва “актив” тил материалини танлаш муаммоси ҳал қилина бошлайди. Шундай қилиб, ўқитиш мазмунини танлаш муаммоси дастлаб мазмуннинг баъзи қисмларига нисбатан ҳал этилиб, кейинчалик эса умумий йўсинда тадқиқ қилина бошлайди.

Ўзбекистон Президентининг “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ 18-75 Қарорига кўра ҳозирги кунда умумий ўрта мактабларнинг 1-синфидан бошлаб ўрганилиши керак бўлган пассив ва актив материалнинг тил материали турли босқичдаги тил материаллари ичида бўлиниши ахборот олиш ва беришда илтироқ этувчиларнинг алоҳида фаолияти хусусиятлари билан боғлиқдир. Ўз фикрини ёзма ёки оғзаки шаклда ифодаладиган алоқа қатнашчиси тил ишораларини танлашдан холидир. Оғзаки ёки ёзма фикрдан ахборот олишда эса ҳолат ўзгача бўлади. Бу ўринда алоқа қатнашчиси алоқа жараёнида ҳамроҳи измида бўладигани, бу ҳамроҳ тинглаётган ёки ўқиётган кишига бирор тил ишорасини гўё мажбуран қабул қилдиради. Кўп кишилар билан алоқа қилиб туришимиз сабабли фикрни тушуниш учун ахборот бериш билан бирга тил ишораси йиғиндисини билишимиз керак.

Тил коммуникациясининг бу хусусияти фақат чет тилидагина эмас, балки она тилида ҳам кузатилади. Масалан, А.А.Булаховский рус (она) тилида биз тушунадиган “пассив” лексика мавжуд, аммо биз ундан ўз нутқимизда деярли фойдаланмаймиз, деб кўрсатади [4]. Актив лексика ўз фикрини баён этиш учун зарур, пассив лексика эса ўзгаларнинг фикрини

Т.К.Насимов, Информационно – коммуникативные технологии в образовании	252
Шукуров Олим, Методы повышения эффективности обучения	254
Самиева Шоира, Игра - как средство активизации деятельности	256
Sh.M. Imomova, B.A. Jo'raeva, Ta'lim tizimida kompyuter texnologiyalarini qo'llashda interaktiv usullaridan foydalanish	258
Кодирова Севара, Спорт коллежи ва академик лицей ўқувчиларининг жисмоний ривожланишида педагогик технологияларнинг роли	261
Norova Malika, Ўзбекистонда демократик жамият куриш назарияси ва амалиёти фанини янги педагогик технологиялар асосида ўтиш	264

III тўба. НОФИЛОЛОГИК ЙЎНАЛИШЛАРДА ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎРГАНИШ МУАММОЛАРИ

М.Н. Ҳикматова, Чет тилида малака ва кўникмаларни ривожлантириш усуллари	266
Ш.Ш.Хамраева, Роль перевода в обучении иностранным языкам	269
М.Н. Ҳикматова, Чет тилида ўқиш нутқ фаолияти тури сифатида	271
M.K.Rahimova, Iqtisodiy fanlarni o'rganishda chet tillarni bilishning ahamiyati	274
М.Б.Норова, Таржимада эквивалентликнинг аҳамияти	276
Д.Ш.Шарипова, Таржимашуносликда реализлар масаласи	277
М.Н.Ҳикматова, А. Икромова, Ключ организации общения – речевое взаимодействие	279
Ҳ.Ҳ.Мавлонова, Инглиз тилида синхрон таржима хусусиятлари	281
М.Н.Ҳикматова, Талабаларнинг чет тилини ўрганишда оғзаки нутқни ривожлантириш	283
Nazirova Gulruh, Fransuz va o'zbek tillarida frazeologik variantlarning qo'llanishi	285
Д.Ж. Ёлгорова, М. Н. Ўринова, Нофилологик йўналишларда чет тилларни ўқитишда замонавий маърузалардан фойдаланиш	287
Elov Mahmud, Standards für die kompetenzbereiche des faches deutsch	289
Расулова Мухаббат, Таржиманинг фалсафий асослари	292
Неъматова Мохибегим, Хорижий тилни ўрганишнинг психологик жиҳатлари	294
Икромова Лола, Техник таржима муаммолари	296
Расулова Мухаббат, Фразеологизмлар таржимаси муаммоси	297
Абулова З. Таржимада қислаш муаммоси	299
Мухаммадиева Нигина, Инглиз тилида буквализмнинг салбий жиҳатлари	301
Бозорова Вилоят, Бозоров Алишер, Ижтимоий-сиёсий матнларда учрайдиган реализлар таржимаси муаммоси	303
Абулова Зилола, Инглиз тилидаги антропонимлар ривожланиши тарихи	305
Мухаммадиева Нигина, Инглизча исмлар этимологияси хусусида	308
Максудова Мохикул, Инглиз тилидаги юридик терминология	310
Мухаммадиева Нигина, Инглиз тилида қисқартма исмлар (дериватлар)	312
M.O.Jalolova, Z.H.Usmonova, Approaches for Assessing Speaking Skills	315
М.Ф.Норова, Сравнительный анализ стоматологические терминосистемы в русском и английском языках	317
Н. Шукурова, Чет тилида талаффузга ўргатиш усуллари	319
Кадирова Зайнаб, Требования и принципы презентации рецептивного грамматического явления	321
Н.Шукурова, М.Ниязова, Хорижий тилда монологик нутқни ўргатиш	323
Juraeva Malohat, Fozilova O'g' iloy, Les signes et les accents français	326